

עיונים בעניני גרות

— לאור מגילת רות —

(על יסוד שיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש, שבועות תשל"א)

א. בין ערפה לגרות

כל דבר הנאמר בתנ"ך, ובכלל זה סיפור דברים, מהוה הוראה למעשה לכל דור ודור עד לדורנו (זוהר, ח"ג, נג, ב. גו"א פר' ברא' שית בשם הרד"ק). כבר אמרו חז"ל (מגילה יד.): „נבואה שהוצרכה לדורות — נכתבה, ושלא הוצרכה לדורות — לא נכתבה“.

אחת מן ההשלכות האקטואליות, וההוראות למעשה לזמננו, שבמגילת רות, מופיעה באופן ברור בסיפור עלייתן לארץ-ישראל של רות וערפה:

כידוע, ירדו שני יהודים (מחלון וכליון) לחוץ-לארץ ונשאו שם גויות לנשים. לא היו אלה גויות סתם כי אם בנותיו (או נכדותיו — לפי פירוש התוספות — נזיר כ"ג ע"ב) של עגלון מלך מואב (רות רבה, ב.ט.) והנה גויות אלה עוזבות את ארצן ואת מולדתן ואת בית אביהן שברום היחס ומצטרפות אל יהודיה שהיתה חותנתן, אמם של בעליהן המנוחים, על-מנת לעלות לארץ הקדש. הן מוותרות על האוישר שבמואב, ומגיעות לארץ-ישראל, שם הן מצהירות על רצונן להתגייר: „כי אתך נשוב לעמך“ (רות א, י. ובתרגום: „עמך נתוב לעמך לאתגיירא“). לא מצפות להן דירות כטעם ה„סוכנות“ או כל סיוע כל-כלי מטעם המדינה — שהרי מאוחר יותר אנו רואים את רות נזקקת למתנות עניים למחיתה. אף לא מצפה להן קבלת-פנים לבבית „לעי-

דוד העליה“, שהרי אפילו חותנתן התקבלה בקריאות ולזול: „הזאת נעמי?“. הן נכונות לסבל, ובלבד לחיות בתוך עמם של בעליהן! למרות כל זאת אין נעמי מתחשבת כלל במניעיהן שהן מגלות על-מנת להצטרף לעם-ישראל, והיא דוחה אותן („לכנה שובנה“).

נעמי זו, שככל הנשים היתה רכת לב בטבעה, ושידרכיה היו דרכי נועם, כפי ששמה מעיד עליה, התאזרה עוז והרחיקה ממנה את כלתה, שחיתה עתה עשר שנים בטוב וברע ושהולכת אחריה ורוצה לחיות בעוני בתוך עמה. היא לא ניסתה אפילו להפנות לבית-דין רבני בבית-לחם (כיון שהיה אז „שפוט השופטים“ — „דור ששופט את שופי טיו“ — חששה שמא תמצא „בית דין ש„יקל“ עליה). היא נוכחה מיד שערפה מת-כוונת להסתפק ב„גיור של נייר“, ובחרישה הבריא הבינה שגיור כזה מביא צרות לכלל-ישראל, ומשום כך דחתה את ערפה. לא נר-תעה פן יאמרו עליה שהיא אכזרית.

יתר על כן, בתארה לפני כלתה את דת ישראל — לא היססה לספר לה שעבור הדל-קת גפרור בשבת מגיע עונש מוות בסקילה (יבמות מ"ז ע"ב). לא דאגה שמא תיראה דת ישראל כדת „אכזרית“ (ר"ל), שכן אין עליה להגן על דת ישראל יותר מאשר הקב"ה. (אם נראית דת ישראל בעיני מישוהו כ„אכזרית“ — עליו להפנות טענותיו כלפי הקב"ה,

גלית היה מסתובב אז בתוך עם ישראל והיה רשום כיהודי.

כאשר גלית נולד בתוך מחנה פלשתים (משום דחיית ערפה על-ידי רות) — היה השונא גלוי לעין, ודוד המלך יצא נגדו בחלוקי אבנים וניצחו, אבל אילו היה אותו גלית מסתובב במחנה ישראל — לא היו יודעים שהוא אויב ולא היתה אפשרות לצאת נגדו למלחמה, ואז היה מסוכן פי כמה, כגייס חמישי. מי יודע מה היה עלול אז אותו גלית לעשות לעם ישראל!

„אכזריותה“ של נעמי ועמידתה על גיור כהלכה — מנעו, איפוא, אסון וסכנה חמורה מן העם. נעמי לא התחשבה בכך שישראל בארצו זקוק לתוספת כח, ושכנה של ערפה ודאי ישרת בצבא ישראל, כיון שידעה שדוקא בשרות זה של גלית בצבא — טמונה סכנה, סכנת „גייס חמישי“, ולכן דחתה את ערפה.

ב. מה על הגר לדעת?

„ותאמר רות: אה תפגעי בי לעזובך לשוב מאחריך. כי אל אשר תלכי — אלך, ובאשר תליני — אלין, עמך — עמי ואל-קיך — אלקי, באשר תמותי — אמות, ושם אקבר.“ (רות א, טז-יז).

רש"י: „כי אל אשר תלכי אלך, מכאן אמרו רבותינו ז"ל „גר שבא להתגייר — מודיעין לו מקצת עונשים, שאם בא לחזור בו — יחזור“ שמתוך דבריה של רות אתה למד מה שאמרה לה נעמי: „אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת“, אמרה לה: „באשר תלכי — אלך.“ — „אסור לנו להתחייב נקבה עם זכר שאינו אישה“, אמרה לה: „באשר תליני — אלין.“ — עמנו מובדלים משאר עמים בתרי"ג מצוות, — „עמך — עמי.“ — „אסור לנו עבודה זרה“ — „אלקיך — אלקי.“ — „ארבע מיתות נמסרו לבית-דין“, — „באשר תמותי — אמות.“ — „שני קברים נמסרו לב"ד, אחד לגסקלין ונשרפין, ואחד לנהרגין ונחנקין“, אמרה לה: „ושם אקבר.“

אך אין בכח אנוש לשנות את המציאות. כך גם לגבי מחלות תורשתיות, שהצאצאים סובלים רק בגלל מחלת הוריהם, „אבות יאכלו בוסר ושני בנים תקהינה“, ובכל-זאת לא יועיל אם, למשל, יתאספו כל רופאי מזרח ומערב ויחליטו פה אחד שזו תופעה „אכזרית“ וכי מציאות זו מבוטלת לחלוטין...).

רק את רות, הרוצה להתגייר גיור כהלכה, גיור אמיתי לכל פרטיו, המלווה בקבלת מצוות, רק אותה קיבלה נעמי. אכן זכתה רות ויצא ממנה דוד „שריווהו להקב“ בשירות ותשבחות (ברכות ז.), ושניצה את גלית, שהיה בנה של ערפה (סוטה מ"ב ע"ב), זו שרצתה להתגייר „גיור של נייר“, „גיור“ קל.

לכאורה: מה היה איכפת לה, לנעמי, לקבל את ערפה, גם אם אינה מעוניינת בגיור כהלכה? מהו האסון שיקרה לעם ישראל אם תצטרף אליו עוד אשה, שתשב בתוך העם בארץ הקדש, ובטח תדליק נרות-ישבת, תאכל כשר וכו'? מדוע ניתקה אותה ממשפחתה שאתה חיתה עשר שנים בחיבה?

— אלא שנעמי חזתה היטב את האסון הצפוי לעם ישראל מצירוף ערפה באמצעות „גיור של נייר“, ובחזרה הבריא מנעה מעם ישראל את האסון, על-ידי דחייתה!

כיצד?

— הרי נוכחנו לדעת שגלית היה צאצא של ערפה. אנו רואים בענין אחר שכאשר נגזר על משהו שיצאו ממנו „בנין דלא מעלי“, ח"ו, אין הדבר משתנה (בסיפורו של חזקיהו שלא רצה להתחתן בגלל שצפה שעתיד לצאת ממנו מגשה. למרות שכתוצאה מן הויכוח עם ישעיה הנביא — שמע בקול הנביא ונשא את בתו של ישעיה לאשה, לא השתנה הדבר ומנשה יצא ממנו — ברכות י"ע א').

אף כאן אילו היתה ערפה מצטרפת לעם-ישראל, כתוצאה מגישה „ליברלית“ המתחשבת „בהקרבתה ורצונה הכן“ וכו', היה גם אז נולד אצלה גלית, ואז היה המצב חמור מאד:

דברים אלה של רש"י תמוהים מאד :

1. מדוע אין רש"י מסתפק במשמעותם הפשוטה, לכאורה, של הדברים, כפי שהם נראים, לכאורה, מובנים ו"חלקים" ? נכון שהגמרא (יבמות מ"ז) דורשת מכאן את הפרטים השונים ואת המסקנה בדבר "הודעת מקצת עונשים", אבל רש"י שכל ענינו — "פשוטו טו של מקרא" — מה ראה לפרש את הפסוקים במשמעות של דו-שיח בתוכן האמור ? איך מתאימה משמעות זו עם "פשוטו של מקרא" ?

2. מדוע מצטט רש"י, ב"כותרת" שלו, גם את המלה "כי", בשעה שפירושו נסב, לכ"אורה, רק על הקטע המתחיל ב"אל אשר תלכי אלך" ?

3. מדוע נבחרו על-ידי נעמי רק אותם פרטים של תחום שבת, איסור יחוד, ארבע מיתות בית-דין וכו' ? ומה טיבו של סדר הפרטים הללו ?

4. הרי איסור תחומים בשבת ואיסור יחוד הם מדרבנן, ומדוע נבחרו איסורים מדרבנן ?

5. מה מכריח את רש"י להכניס לכאן ענין של שבת או יחוד וכו', בשעה שאין הם נזכרים אפילו ברמז במלים שבפסוק ?

6. מקור הדברים הוא, כאמור, בגמרא (יבמות מ"ז), אך רש"י נוקט במספר פרטים לשון שונה מן האמור בגמרא. בין השינויים הטעונים הסבר הוא זה שלגבי איסור יחוד מפרש רש"י בגמרא שם : "אסיר לך יחוד — להתייחד עם אשת איש", (ברור שהכוונה כאן לעצם איסור היחוד בכלל, ורש"י נוקט כדוגמא את ענין היחוד עם אשת-איש" שהוא האיסור מדאורייתא. מי שהוא "בן חמש עשרה — לתלמוד" אינו זקוק לפירוט), ואילו כאן אומר רש"י : "אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה". רש"י בפירושו על התנ"ך פונה אל "בן חמש למקרא" הצריך לדעת את פשוטו של מקרא, מה, אפוא, הדיוק במלים אלה ?

7. לשם מה יש לנעמי צורך לציין : "עמנו מובדלים משאר עמים בתרי"ג מצוות", ולמה לא : "במצוות", בלי ציון מספרן ? ובכלל :

כאן במיוחד לא מובן מדוע על רש"י לסטות מן הפירוש הפשוט, לכאורה, כי ב"עמד — עמי" (וכן ב"אלקיד — אלקי") התכוונה רות לבטא את רצונה הכן להצטרף לעם ולאלקי ישראל, בניגוד לערפה שעליה נאמר : "שבה אל עמה ואל אלהיה" ?

8. מדוע אומרת נעמי לרות : "אסור לנו עבודה זרה" — לאחר שרות כבר קיבלה עליה את תרי"ג המצוות, והרי היא לא שבה "לאלהיה" כפי שעשתה זאת ערפה, דבר המוכיח שהיא עזבה את העבודה הזרה ?

9. מה מקום לספר למתגיירת על העונות "ימים" של "ארבע מיתות בית-דין" ועל קברות מיוחדים לנסקלים ונשרפים וכו', בשעה שהיא באה להתקרב לעם ולדת ישראל, ומתכוונת לקיים את המצוות ולא לעבור עליהן ?

כל הקשיים יסתלקו לכשנתבונן וניווכח שגם כאן צועד רש"י בדרכו לחפש פשוטו של מקרא, על-פי הכרח הכתובים :

אי אפשר לומר שכל הקטע הזה המתחיל ב"כי אל אשר תלכי אלך" וגו' אינו אלא מובולג שתוכנו הצהרה על תוקף רצונה של רות להתגייר, וזאת משני טעמים : א. הרי תחלה הצהירו גם ערפה וגם רות : "כי אתך נשוב אל עמך", ורק לאחר הפצרות נעמי נכנעה ערפה ושבה אל עמה, ואילו רות ענתה באופן נמרץ : "אל תפגעי בי (רש"י : "אל תפצרי בי") לעובד לשוב מאחריך!". היתה כאן, איפוא, חזרה נמרצת על ההצהרה הקודמת. דבר זה מוכיח כי המשך הדברים אינו אלא פירוש צדדי הביצוע של ה"יהודי" ! ב. אם היתה כאן הצהרה בלבד — היה לה לפתוח ב"עמד עמי ואלקיד אלקי" ורק לאחר מכן : "אל אשר תלכי", — מדוע סידרה רות את דבריה בסדר כה מוזר : תחלה הצהרה על הליכה ולינה משותפת (שהם דברים טכניים, לכאורה), ורק לאחר מכן על הצטרפות לעם ולאלקים ? !

מכאן מסיק רש"י, על-פי פשוטו של מקרא, שלאחר ההצהרה של "אל תפגעי בי" — התפתח דו-שיח על ביצוע ההתגיירות (כפי שהיא מתבטאת בקבלת המצוות), ומסתבר

שבהתאם להנחה זו ישנו דיוק רב בסדרי הקדימה והאחר של פרטי השיחה, כדלהלן. לפי זה גם תובן המלה „כי (אל אשר תלכי וכו')", במשמעות „משום": המלים „אל אשר תלכי אלך" וכו' מהוות נימוק לדרישתה כלפי נעמי שלא להפציר בה, שכן היא תעשה כל אשר תדרוש ממנה. (משום כך מצטט רש"י ב„כותרת" גם את המלה „כי", המובנת רק לפי פירושו).

לאור הנחה זו שעל-פי פשוטו של מקרא נסב דו־השיח על פרטי הגיור — נמצאנו למדים כי נעמי התכוונה להעמיד את רות על אופיה המעשי ואופיה העל־שכלי של דת ישראל.

— כשנעמי מתחילה להסביר לרות את פרטי התגירות והתקרבותה לעם ישראל היא מתכוונת להדגיש לפנייה שני עקרונות חשובים ויסודיים: א. המעשה הוא העיקר. עוד בטרם המתגייר יודע על יסודות האמונה וההשקפה — עליו לקבל על עצמו עול מעשי של קיום תרי"ג מצוות. ב. על המתגייר לדעת שהתורה והמצוות באות ממקור אלקי שלמעלה מן השכל האנושי, ולכן — אף אם תתעורר רנה אצלו „קדושת" על „אכזריות" התורה כביכול, עליו לדעת שזאת התורה היא נצחית ואינה ניתנת לשינוי כלשהו.

מעתה ברור יפה סדרו של הדו־שיח:

נעמי אומרת לרות: אם אכן מתכוונת את באמת להתגייר גיור כהלכה ולא „גיור" פיק־טיבי — עליך לגשת מיד לביצוע מעשי של אותן המצוות בהן את מתחייבת ברגע זה כבת ישראל, בין אם הן מדאורייתא ובין אם הן מדרבנן!

כאן הוראה למעשה לכל הדורות שהצעד הראשון של המתגייר הוא לקיים את המוטל עליו כבן־ישראל. ברגע זה, אם הגר בא להתגייר, למשל, לפני כניסת השבת — עליו לקבל על עצמו לשמור מיד את השבת, אם הוא בא במועד האכילה — עליו לקבל על עצמו לקיים מיד את המצוות הקשורות בסעודתה, וכך הלאה.

משום כך היו דבריה הראשוניים של נעמי

בענינים הנוגעים למעשה באותו רגע. הרי לבית־לחם הגיעו „בתחלת קציר שעורים" (רות, א, כב), שלפי פירוש רש"י „בקצירת העומר הכתוב מדבר", כלומר: במוצאי יום־טוב הראשון של פסח, ברור, איפוא, ששיחתן — בדרך לבית־לחם — התקיימה בחג הפסח או בערב החג, לפיכך העמידה נעמי את רות על חובתה הראשונה כבת ישראל החל מרגע זה, והיא: „אסור לנו לצאת חוץ לתחום". כשהביעה רות את הסכמתה לאיסור זה, מתוך הכרה שאין הבדל בין איסור מדאורייתא לבין איסור מדרבנן, כי שניהם נובעים מאותו מקור אלקי, העמידה אותה נעמי על הצעד המתחייב הבא: מאחר שאסור להמשיך בהליכה — יש צורך להפש מקום ללון, ועל יהודי לדעת שגם בעניני לינה הוא נתון לחובות. ובכן: „אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה". היו לדברים אלה אופי מעשי ומיידי, כמובן, ומשום כך פירטה את פרטי איסור היחוד בהתאם למצב הנתון (ולא כפי שהדברים מנו־סחים בגמרא, בפירוש רש"י, כידיעה כללית על איסור היחוד, וכפי שהוא מדאורייתא — יחוד עם אשת איש). רות לא היתה אז אשת־איש, ומשום כך נוסחו הדברים כך (גם מן היבום היתה פנויה כיון „שלא היו למחלון וכליון קידושין בהן". (רש"י, רות, א, יב). לאחר שרות הביעה הסכמתה גם לכך, ובכך הוסדר הצד האקטואלי, סיפרה לה נעמי על „תרי"ג מצוות", בניגוד לשבע מצוות בלבד שגם בני נח חייבים בהן, ובכך הדגישה שוב את ייחודו של עם ישראל במצוות המעשיות הרבות המוטלות עליו („עמנו מובדלים משאר עמים בתרי"ג מצוות"), שהן הן העיקר („ודתיהם שונות מכל עם"). ורק כשהביעה רות את הסכמתה לעיקר זה של המעשה שבמצוות — בהצהירה: „עמך — עמי", תוך הכרה שזה מייחד את עם ישראל בין העמים — רק אז סיפרה לה נעמי על דברים מופשטים הנוגעים לאמונה וענינים שבלב. לאמור: המעשה קודם ללב!

בהמשך הדו־שיח מעמידה נעמי את רות על האופי העל־שכלי של מצוות התורה, לפיהן

המדליק גפרור בשבת חייב מיתה, ולא זו בל-
 בד אלא שכל מי שנענש בעונש מוות — אשר
 על-פי השכל האנושי כבר קיבל עונשו וכפ-
 רתו — עדיין קיימת הגבלה על מקום קבור-
 תו. על-פי שכל אנושי נראה הדבר כ„אכז-
 ריות“ בלתי רגילה, ובכל זאת חייב המתגייר
 לדעת כי כל מצוות התורה — מדאורייתא
 ומדרבנן — ניתנו ע”י הקב”ה, ולכן גוי
 המקבל על עצמו את כל תרי”ג המצוות
 „חוץ מדקדוק אחר מדברי סופרים“ — נשאר
 גוי.

— עם ישראל היה לעם במעמד הר סיני,
 ומאז עבר באש ^{המצוות התורה} ובמים ^{הטבילה} נצחית על צוארו
 מבחוץ ומבפנים. עם זאת כשבא שלמה המלך,
 שעליו נאמר, „וישב שלמה על כסא ה”
 (דברי הימים א. כט, ומדובר כאן באותו כסא
 שכאשר רצה לשבת עליו מי שאינו ראוי לכך
 — החל לצלוע ברגלו — תרגום שני על מגי-
 לת אסתר פרק א' סוף פסוק ב', „מדרש אבא
 גוריון א”“), ורצה לשנות אות אחת מן התו-
 רה, אות קטנה, למען שלומו ובטחונו של עם
 ישראל, אמר הקב”ה: „שלמה ואלף כיוצא בו
 אובדים, ואות אחת ממך אינה בטלה לעולם”
 (תנחומא, וארא, ה, שמות רבה ו, א).

שלמה המלך רצה לעשות זאת כדי שישירו
 מנוחה ושלום בארץ הקדש וכדי שיהיו איש
 תחת גפנו ואיש תחת תאנתו וילמדו תורה
 במנוחה, והיה מוכן למסור נפשו לטובת כלל
 ישראל, והרי מן התנאים של המלך המשיח הוא

שיהיה „מזרע דוד ושלמה“ (רמב”ם, הלכות
 מלכים, פי”א), אך למעשה היו תוצאות רעות
 למעשהו זה: „בא גבריאלי ונעץ קנה בים
 והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי”
 (שבת נ”ו ע”ב), וכן העובדה של מפתח בית
 המקדש שהיה מוצנע ובגלל בת פרעה נת-
 עכבה פתיחתו וכו’ (ויק”ר, יב, ד, רש”י,
 משלי, ל”א).

על המתגייר, איפוא, לדעת שתורתנו היא
 תורת-חסד ותורת-חיים, גם כשבמבט ראשון
 נראית מצוה זו או אחרת כ„אכזרית“, שכן
 התורה היא אלקית ועל-אנושית, ולכן היא
 על-שכלית.

גר-צדק הוא רק זה המקבל עליו גיור
 כהלכה, אפילו תחום שבת ועד ל„ושם אקבר”.
 על גר זה מדייק החיד”א (,במדבר קדמות”
 ג, ג.) מנוסח חז”ל „גר שנתגייר“ — ולא
 „גוי שנתגייר“ כפי שנאמר, למשל: „שפחה
 שנשתחררה“ או „שוטה שנשתפה“ — שגר
 זה היה מלכתחלה גר השייך לעם ישראל ולא
 גוי.

מגר כזה יוצא, אפילו „בדור ששופט את
 שופטיו“, „בן שריוה להקב”ה בשירות ותש-
 בחות“, דוד נעים זמירות ישראל ומושיעם של
 ישראל שיבוא ויגאלנו, בקרוב ממש, בגאולה
 האמיתית והשלמה, הן מן הגלות החיצונית והן
 מן הגלות הפנימית, „ועבדי דוד גשיא עלי-
 הם לעולם”.

נערך ע”י ט. ב.

פנים אל פנים

השבועון המצוייר למשפחה היהודית

בטאון מרכזי לעולם היהדות

נקרא על ידי בני תורה בעולם היהודי כולו

ירושלים ת. ד. 900